ΒΙΒΛΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ — ΜΟΥΣΕΙΑ: ΜΙΑ ΑΔΥΝΑΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

ΜΑΡΙΖΑ ΝΤΕΚΑΣΤΡΟ
Παιδαγωγός
Κριτικός βιβλίων για παιδιά

Μεγάλο μέρος της εικονογράφησης των βιβλίων Ιστορίας του Δημοτικού καταλαμβάνουν μουσειακά αντικείμενα τέχνης. Στόχος όχι μόνο να πλαισιωθούν οι χρονικές περίοδοι της ύλης με το αντίστοιχο οπτικό υλικό, αλλά και οι μαθητές να συνδυάσουν ήδη αποκτημένες γνώσεις, να αναρωτηθούν, να κατηγοριοποιήσουν, να συγκρίνουν, να βγάλουν συμπεράσματα. Τι συμβαίνει λοιπόν όταν οι μαθητές επισκέπτονται τα μουσεία για να γνωρίσουν από κοντά όσα δείχνουν οι εικόνες των βιβλίων τους;

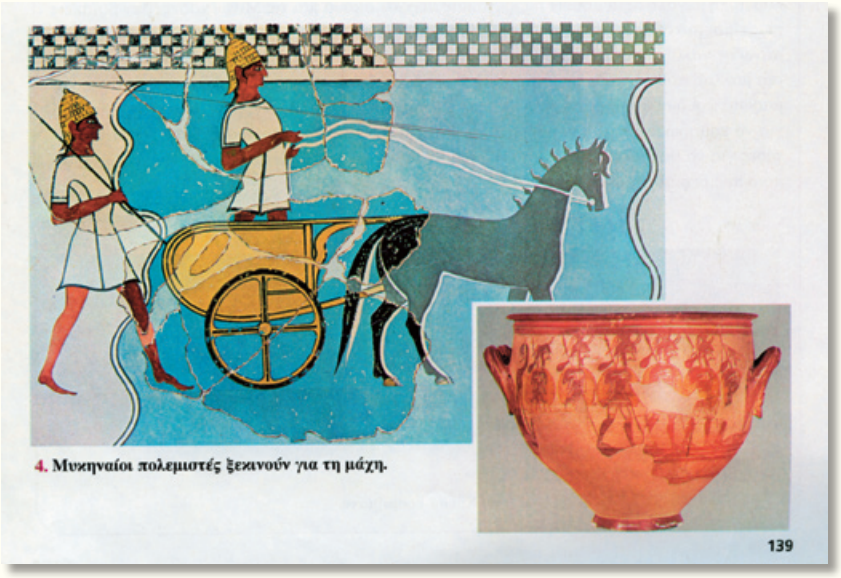
4. Μυκηναίοι πολεμιστές ξεκινούν για τη μάχη.

139

ΑΚΟΜΑ ΚΙ ΑΥΤΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΚπαιδευτικός υποψιάζεται ότι τα σχολικά βιβλία δεν μπορεί να είναι αποκλειστικά και μόνο διδακτικά. Ως βιβλία παρέχουν συγκεκριμένες γνώσεις ανά γνωστικό αντικείμενο, το πεδίο τους όμως διευρύνεται καθώς, παράλληλα με την κύρια λειτουργία τους, διαμορφώνουν συλλογικές απόψεις και στάσεις προς κάθε κοινωνικό φαινόμενο και πολιτιστικό προϊόν, εμπλέκουν ως ένα σημείο συναισθηματικά τους μαθητές αναγνώστες και τελικά οφείλουν να τέρπουν τους αναγνώστες τους. Τα βιβλία λοιπόν του Δημοτικού σχολείου, αν και ανήκουν σε μια ειδική κατηγορία, δεν παύουν να είναι παιδικά βιβλία και να έχουν παρόμοιους στόχους με κάθε άλλο παιδικό βιβλίο.

Όταν μιλάμε για τα παιδικά βιβλία, εννοείται ότι η εικονογράφηση έχει πρωταγωνιστικό ρόλο. Η ποιότητά της, όπως άλλωστε και το εξώφυλλο, το μέγεθος των στοιχείων, το στήσιμο των σελίδων, η ελκυστικότητα γενικότερα του βιβλίου είναι παράγοντες πολύ σημαντικοί. Οι εικόνες, ως καλλιτεχνική έκφραση, ντοκουμέντο, σχεδιαστική αναπαράσταση ή όχημα για την παροχή γνώσεων και την αισθητική καλλιέργεια, συνοδεύουν

01 Η λεζάντα θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής: «Ο κρατήρας των πολεμιστών». Αυτό το μυκηναϊκό αγγείο κατασκευάστηκε από λεπτό άργιλο το 1300 π. Χ. περίπου. Ο αγγειοπλάστης το έφτιαξε χρησιμοποιώντας τον κεραμικό τροχό. Προτού το ψήσει, σχεδίασε στρατιώτες που φορούν πολεμική εξάρτηση (απόδοση από το βιβλίο *Histoire de l'Europe*, εκδ. Hachette, 1997). Επίσης, οι μαθητές θα μπορούσαν να συζητήσουν: πώς κατασκευάζεται ένα αγγείο, τι είναι ο κεραμικός τροχός, ποια ήταν η χρήση αυτού του μεγάλου αγγείου που ονομάζεται κρατήρας, ποια ήταν τα αμυντικά και ποια τα επιθετικά όπλα της εποχής, τι είναι αυτό που κρέμεται από τα δόρατα κ.λπ.

Ο Παυσανίας έγραψε: «Δεξιά από τα Προπύλαια υπάρχει ένας ναός της Απτέρου Νίκης. Από το μέρος αυτό έχει κανείς θέα της θάλασσας και λένε πως ο Αιγέας έπεσε αποκεί και αυτοκτόνησε».
Ο μύθος αναφέρει ότι ο Αιγέας είχε συμφωνήσει με τον Θησέα να σηκώσει λευκά πανιά αν επέστρεφε ζωντανός από τον Μινώταυρο. Ο Θησέας όμως ξεχάστηκε, άφησε τα μαύρα πανιά και ο πατέρας του απελπισμένος πήδηξε στο κενό.

02

3. Ναός της Απτέρου Νίκης. Ο ναός είναι ιωνικού ρυθμού.

03

02 Ο ναός της Απτέρου Νίκης από το βιβλίο της Μαρίζα Ντεκάστρο, *Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2009 (σ. 16, εικ.). Η σύνδεση του ναού της Αθηνάς Νίκης με το μύθο του Θησέα, αφενός ξαναθυμίζει στους μαθητές όσα έμαθαν στην Γ΄Δημοτικού και αφετέρου προσφέρει νέες πληροφορίες για το πώς αξιοποιούνται οι γραπτές πηγές (κείμενο του Παυσανία) στη συγγραφή της Ιστορίας και στην αρχαιολογία καθώς και για το πώς ονοματοδοτούνται τα τοπωνύμια.

03 Ο ναός της Απτέρου Νίκης από το βιβλίο Ιστορίας της Δ΄Δημοτικού (σ. 28, εικ. 3).

κάθε στιγμή μαθητές και μη. Η εξοικείωση που έχουν τα παιδιά με τις εικόνες είναι τόσο μεγάλη, που τους επιτρέπει να κάνουν αυθόρμητα συγκρίσεις, να απορρίπτουν ή να επιλέγουν από την εικονογράφηση και μόνο τα βιβλία, χωρίς να ασχολούνται με το καθαυτό περιεχόμενό τους. Ωστόσο, τα σχολικά βιβλία είναι κοινά και υποχρεωτικά για όλους τους μαθητές, προσφέρουν ένα κοινό απόθεμα γνώσεων και ταυτόχρονα μια ενιαία αντιμετώπιση για τα πράγματα.

Στο άρθρο αυτό θα εστιάσουμε στην εικονογράφηση των σχολικών βιβλίων Ιστορίας του Δημοτικού σχολείου και θα ερευνήσουμε εάν διαμορφώνουν στάσεις και εάν δημιουργούν κίνητρα για το πλησίασμα των πολιτιστικών αγαθών που εκτίθενται στα μουσεία.

Η εικονογράφηση των βιβλίων Ιστορίας έχει την ιδιαιτερότητα ότι πρέπει να εντάξει στον κορμό της ποικίλα οπτικά υλικά (χάρτες, φωτογραφίες, πίνακες ζωγραφικής, έγγραφα, μουσειακά έργα τέχνης κ.ά.), αντιπροσωπευτικά των χρονικών περιόδων που καλύπτει η ύλη του βιβλίου, και να δείξει όψεις από τις δραστηριότητες των ανθρώπων παλαιότερων εποχών.

Κατά καιρούς, οι εικονογράφοι είχαν διάφορες επιλογές για να δουλέψουν, όπως για παράδειγμα στα βιβλία που κυκλοφορούσαν πριν από το 2006. Τότε η επιλογή που είχε γίνει από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο για την εικονογράφηση των βιβλίων Ιστορίας του Δημοτικού ήταν ο συνδυασμός σχεδιαστικών αναπαραστάσεων, κόμικς, μια τεχνοτροπία ευχάριστη και οικεία στα παιδιά, και μαζί εικόνες πρωτότυπων έργων τέχνης, οι οποίες όσο ανεβαίναμε τις τάξεις καταλαμβάναν το μεγαλύτερο μέρος της εικονογράφησης. Μέσω αυτών των εικόνων εισάγονταν στοιχεία για τη δημιουργία και την τέχνη, τα οποία προοπτικά οδηγούσαν σε μια σχεδόν αποκλειστική παρουσίαση των πρωτότυπων έργων σε μεγαλύτερες τάξεις. Έτσι, εκείνη την περίοδο, στο βιβλίο Ιστορίας της Γ΄ Δημοτικού το μεγαλύτερο μέρος της εικονογράφησης βασιζόταν στα κόμικς και στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις, ενώ στο βιβλίο της ΣΤ΄ Δημοτικού τα κόμικς εξέλιπαν εντελώς.

Η παιδαγωγική αρχή που συνήθως ακολουθείται στο εικονογραφικό πρόγραμμα των σχολικών βιβλίων, συμπεριλαμβανομένων αυτών της Ιστορίας, υποστηρίζει ότι η εικονογράφηση, εκτός από αισθητικά ενδιαφέρουσα, πρέπει να διευρύνει μαθησιακά και να εμπλουτίζει το θέμα που διδάσκεται με σκοπό οι μαθητές να μάθουν, να συνδυάσουν ήδη αποκτημένες γνώσεις, να αναρωτηθούν, να κατηγοριοποιήσουν, να συγκρίνουν, να βγάλουν συμπεράσματα. Η εικονογράφηση λειτουργεί ως αφορμή για την προσέγγιση της γνώσης:

- συμπληρώνει τις γνωστικές πληροφορίες στις οποίες αναφέρονται τα κείμενα,
- λειτουργεί ως brain storming, ώστε να

4. Όστρακο στο οποίο είναι γραμμένο το όνομα του Κίμωνα (Αθήνα, Μουσείο Αγοράς).

04

Τα όστρακα

Στο Μουσείο της Αγοράς τίποτα δεν είναι πιο ζωντανό από τα όστρακα – τα κομμάτια, δηλαδή, των σπασμένων αγγείων, που πάνω τους είναι γραμμένα τα ονόματα του Αριστείδη, του Θεμιστοκλή, του Κίμωνα...

Ο οστρακισμός

Οι αρχαίοι Αθηναίοι, έχοντας την ανάμνηση της τυραννίας, φοβούνταν τους πολίτες εκείνους που αποκτούσαν ολοένα και μεγαλύτερη πολιτική δύναμη. Προληπτικά, λοιπόν, τους επέβαλλαν μια ειδική ποινή, τον οστρακισμό. Ο επικίνδυνος –κατά τη γνώμη τους– για τη δημοκρατία ηγέτης εξοστρακιζόταν προσωρινά (για 10 χρόνια) από την Αθήνα.

Η οστρακοφορία

Για τον οστρακισμό ενός πολίτη, η Εκκλησία του Δήμου, σε «απαρτία» (τουλάχιστον 6.000 πολίτες), οργάνωνε στην Αγορά μια διαδικασία που ονομαζόταν οστρακοφορία. Οι πολίτες έγραφαν πάνω σε όστρακα το όνομα του πολίτη που φοβούνταν περισσότερο.

Εκείνος του οποίου το όνομα ήταν γραμμένο πάνω στα περισσότερα όστρακα εξοστρακιζόταν.

Τα όστρακα είναι τα πιο πρωτότυπα ψηφοδέλτια όλων των αιώνων!

Αυτές οι επιγραφές, καθώς και κάθε επιγραφή, εκτός από τις πληροφορίες που μας δίνουν, μας φέρνουν πιο κοντά σ' αυτούς που χάραξαν το μήνυμα και σ' εκείνους που το διάβαζαν.

ΟΣΤΡΑΚΑ ΟΣΤΡΑΚΟΦΟΡΙΑΣ (προθήκη)
Οστρακισμός του Αριστείδη

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ

Έτσι θα το γράφαμε σήμερα. *Πώς το έγραφαν οι αρχαίοι Αθηναίοι;*

- *Ποιους άλλους πολίτες επιχείρησαν να εξοστρακίσουν οι αρχαίοι Αθηναίοι; Να γράφεις τα ονόματά τους, όπως τα έγραφαν εκείνοι.*

38

05

04 Από το βιβλίο Ιστορίας της Δ΄ Δημοτικού (σ. 65).

05 Από το βιβλίο Κ. Βέτσης / Μ. Ντεκάστρο, *Στην Αγορά των αρχαίων Αθηναίων*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 2006 (σ. 38). Οι μαθητές κατανοούν τη χρήση των οστράκων ως υλικού γραφής και ως ψηφοδελτίου.

αναδεικνύει ή να επισημαίνει ζητήματα που θέτουν τα κείμενα,
• δίνει μέσω της παρατήρησης ερεθίσματα για σκέψη,
• αντιμετωπίζεται ως πηγή άντλησης πληροφοριών για εποχές, ανθρώπους, τόπους, ιδέες,
• καλλιεργεί την περιέργεια,
• καταργεί τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις.

Οι παραπάνω μαθησιακοί στόχοι εξυπηρετούνται από εκπαιδευτικές στρατηγικές οι οποίες εμπλέκουν στο μάθημα την ανάγνωση των εικόνων από τους μαθητές. Ο δε τρόπος επεξεργασίας τους αναλύεται στο κεφάλαιο περί διδακτικής μεθόδου που υπάρχει σε όλα τα βιβλία οδηγιών προς τους εκπαιδευτικούς. Οι εικόνες κάθε κεφαλαίου αποτελούν από μόνες τους διδακτικές μονάδες και λειτουργούν στη συγκεκριμένη περίπτωση ως μεσάζοντες μεταξύ των μαθητών και των μουσειακών/ιστορικών τεκμηρίων βοηθώντας έτσι να χτιστεί μια γόνιμη σχέση των παιδιών με το παρελθόν. Πρόκειται δηλαδή για μια ενεργητική μέθοδο προσέγγισης προς τα πολιτισμικά αντικείμενα, μια αποκωδικοποίησή τους, η οποία δεν είναι μονοσήμαντη εφόσον αναπτύσσει δεξιότητες, καλλιεργεί τη σκέψη και επιτρέπει το διάλογο.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να συμπεράνουμε με ασφάλεια ότι οι εικόνες έργων τέχνης και τα ιστορικά τεκμήρια μπαίνουν στα βιβλία με στόχο να γίνει κατανοητό από τους μαθητές αφενός ότι η δημιουργία των λαών είναι μια ουσιαστική συνιστώσα της Ιστορίας και ως εκ τούτου δεν πρέπει να περνά απαρατήρητη και αφετέρου ότι η γνώση των στοιχείων του πολιτισμού, άρα και της τέχνης, είναι απαραίτητα συστατικά για την οικοδόμηση μιας αναπαράστασης του κόσμου μας.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε δειγματοληπτικά εικονογραφικό υλικό και τις λεζάντες που το συνοδεύουν, για να δούμε πώς εξειδικεύονται τα παραπάνω στα βιβλία Ιστορίας του Δημοτικού, ώστε να προχωρήσουμε σε συμπεράσματα για το κατά πόσον υλοποιούνται οι στόχοι που θέτει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ως προς την εκπαιδευτική χρήση τους. Σημειώνουμε ότι όλα τα βιβλία περιέχουν πολύ μεγάλο αριθμό εικόνων και σε όλα τους το τελευταίο κεφάλαιο, με το οποίο ολοκληρώνεται η διδασκαλία κάθε ενότητας, αφορά την τέχνη κάθε περιόδου.

Ιστορία Γ΄ Δημοτικού, «Η τέχνη των Μινωιτών»

Ο μαθητής διαβάζει ένα περιγραφικό κείμενο γεμάτο επίθετα που τονίζουν τη μοναδικότητα των καλλιτεχνών της εποχής: «Οι Μινωίτες ήταν *σπουδαίοι* αγγειοπλάστες [...] κατασκεύαζαν *υπέροχα* κοσμήματα [...] ήταν *σπουδαίοι* ζωγράφοι [...] ζωγράφιζαν *θαυμάσιες* τοιχογραφίες *πολύ μεγάλης τέχνης* [...] ο *χαρούμενος πολιτισμός* των Μινωιτών...», και μαθαίνει χρήσιμο λεξιλόγιο, λέξεις όπως αγγεία, σφραγίδες, κοσμήματα, τοιχογραφίες κ.ά., οι οποίες εμφανίζονται τονισμένες στο κείμενο ως όροι (σ. 127). Ένα παράθεμα από το βιβλίο της Ε. Έμκε *Είδα και άκουσα στην Κνωσό* ζωντανεύει λίγο το επί της ουσίας στεγνό, από ενδιαφέρουσες πληροφορίες, κείμενο του βιβλίου.

Οι εικόνες της ενότητας, τρία αγγεία, δύο πήλινα κι ένα ρυτό από κρύσταλλο, ένα κόσμημα, μία σφραγίδα, τρεις τοιχογραφίες και οι λεζάντες τους, θεωρητικά θα έπρεπε να εμπλουτίζουν όσα αναφέρονται στο κείμενο, ώστε να το κάνουν περισσότερο εύληπτο, παραστατικό και ενδιαφέρον. Στην πραγμα-

06 Από το βιβλίο Ιστορίας της Ε΄ Δημοτικού (σ. 43). Με αφορμή την εικόνα οι μαθητές θα μπορούσαν να συζητήσουν τη σημασία του κοινού νομίσματος, να ανακαλύψουν ποιοι εικονίζονται στα νομίσματα, να θυμηθούν τι συνέβαινε στα αρχαία χρόνια, όπου κάθε πόλη-κράτος έκοβε τα δικά της νομίσματα, αν κατά τη ρωμαϊκή εποχή υπήρχε κοινό νόμισμα κ.λπ.

07 Από το βιβλίο Ιστορίας της Ε΄ Δημοτικού (σ. 73). Η εικόνα θα μπορούσε να έχει ως λεζάντα ερωτήσεις, όπως ποια είναι η Θεοδώρα, ποιοι είναι δίπλα της, τι κρατάει κ.λπ. ώστε να οδηγήσει σε μια δημιουργική αποκωδικοποίησή της.

2. Τα χρυσά βυζαντινά νομίσματα ήταν περιζήτητα και έξω από τα σύνορα της αυτοκρατορίας.

06

2. Η Αναστήλωση των εικόνων
Φορητή εικόνα 16ου αι., Μουσείο Μπενάκη

07

τικότητα, οι λεζάντες είναι εξαιρετικά φτωχές, δεν διεγείρουν την περιέργεια, ούτε προσφέρουν ιδιαίτερες γνώσεις, και ο τρόπος με τον οποίο είναι γραμμένες ακυρώνουν τον εκπαιδευτικό τους ρόλο: είτε περιγράφουν, όπως για παράδειγμα «Πήλινα αγγεία διακοσμημένα με θέματα από τη φύση: το ένα με λουλούδια και το άλλο με παράσταση χταποδιού», είτε είναι τίτλοι έργων, όπως «Η τοιχογραφία των δελφινιών από το δωμάτιο της βασίλισσας», «Το γαλάζιο πουλί», «Αγγείο (ρυτό) από κρύσταλλο». Σημειώνουμε ότι στο γλωσσάριο δεν αναφέρεται η λέξη «ρυτό», παρά μόνο στη λεζάντα της εικόνας «Μινωίτης που κρατάει ρυτό (=είδος αγγείου)». (εικ. 1)

Ιστορία Δ΄ Δημοτικού, «Στα αρχαία χρόνια»

Τέσσερα ειδικά κεφάλαια αφιερώνονται στην τέχνη: γεωμετρικά χρόνια, αρχαϊκή εποχή, χρυσός αιώνας, ελληνιστική εποχή.

Για την τέχνη της αρχαϊκής εποχής (σ. 27-29) αναφέρονται τα εξής: οι δύο αρχιτεκτονικοί ρυθμοί, ιωνικός και δωρικός, με επισήμανση ότι διαφέρουν στους κίονες (κολόνες), παράθεση στην επόμενη σελίδα εικόνων του ναού της Αθηνάς Νίκης και του Παρθενώνα ως αντιπροσωπευτικών δειγμάτων των ρυθμών, επεξήγηση της λέξης «ρυθμός», κούροι/κόρες και τι σημαίνουν αυτές οι λέξεις, εικόνα του Κούρου της Αναβύσσου και μιας Κόρης από την Ακρόπολη, μελανόμορφος και ερυθρόμορφος ρυθμός στην αγγειογραφία. Στο παράθεμα με τίτλο «Τα παιδιά σε ερυθρόμορφα αθηναϊκά αγγεία», τα αγγεία των εικόνων είναι ένα ερυθρόμορφο και ένα μελανόμορφο και δεν παρουσιάζουν σκηνές με παιδιά! Είναι αγγεία από τα Μουσεία του Βερολίνου και της Μπρέσια και εικονίζουν δυο σκηνές με τον Ηρακλή!

Οι λεζάντες το ίδιο τυπικές κι αδιάφορες, π.χ., «Ο ναός της Απτέρου Νίκης είναι ιωνικού ρυθμού» (εικ. 2-5).

Ιστορία Ε΄ Δημοτικού, «Η βυζαντινή τέχνη»

Το κεφάλαιο αυτό εντάσσεται σε μια ενότητα με τίτλο «Θέματα από τη βυζαντινή Ιστορία», μαζί με τη διπλωματία, τη θέση των γυναικών, την παιδεία, τη γλώσσα, κ.ά. Το κεφάλαιο στέφεται με το απόφθεγμα του Στ. Ράνσιμαν «Το Βυζάντιο, με τα έργα της τέχνης του, άφησε στον κόσμο τη μεγαλοπρεπέστερη κληρονομιά του». Ακολουθεί ένα περιγραφικό κείμενο, παρόμοιο μ' εκείνο που παρουσιάσαμε από το βιβλίο της Γ΄ Δημοτικού. Η εικονογράφηση παρουσιάζει μια ψηφιδωτή τοιχογραφία με θέμα τη «Θεραπεία των αρρώστων», από τη Μονή της Χώρας, μια ζωγραφική αναπαράσταση ενός βυζαντινού εργαστηρίου, και τρεις κακοτυπωμένες εικόνες μουσειακών αντικειμένων. Μια από αυτές έχει τη λεζάντα «Ζευγάρι περικαρπίων [άγνωστη λέξη] κληρικού, από χρυσό και σμάλτο, 9ος αιώνας, Βυζαντινό-χριστιανικό Μουσείο» (η ορθογραφία και ο τίτλος του φορέα sic). (εικ. 6-7).

Βιβλίο της ΣΤ΄ Δημοτικού, «Στα νεότερα χρόνια»

Αναφερόμαστε επιγραμματικά στο βιβλίο της ΣΤ΄ Δημοτικού, *Στα νεότερα χρόνια*, στο οποίο δεν υπάρχει ειδικό κεφάλαιο για την τέχνη. Τα ιστορικά τεκμήρια της νεότερης εποχής και οι λεζάντες τους αναφέρονται με αντίστοιχο τρόπο στα κείμενα, όπως και στα βιβλία των προηγούμενων τάξεων.

Ωστόσο πρέπει να επισημάνουμε ότι το βιβλίο *Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια* της ομάδας Ρεπούση (το οποίο αποσύρθηκε ύστερα από εφαρμογή ενός και μόνο χρόνου) παρά τις όποιες, σωστές και μη, κριτικές δέχτηκε, διαφέρει αισθητά από όλα τα υπόλοιπα σχολικά βιβλία Ιστορίας. Δεν θα αναφερθούμε στην καινοτόμο παιδαγωγική μεθοδολογία για το πώς να προσεγγίσουν οι μαθητές την ιστορική γνώση, ούτε στις οδηγίες προς

τους εκπαιδευτικούς για τη διδακτική μέθοδο που τους προτείνει να ακολουθήσουν. Θα σταθούμε μόνο στη μεγάλη διαφορά όσον αφορά την επεξεργασία των ιστορικών τεκμηρίων. Κάθε εικόνα/τεκμήριο με την αναλυτική λεζάντα της είναι ενταγμένη οργανικά στο μάθημα, καθώς δίπλα υπάρχει η επισήμανση «πηγή», η οποία θέτει ερωτήματα και καλεί εκπαιδευτικό και μαθητές στην αποκρυπτογράφησή της (εικ. 8).

Στο αντίστοιχο κεφάλαιο του παλαιού βιβλίου, που διδάσκονται σήμερα οι μαθητές, δεν υπάρχει ούτε κείμενο ούτε σχετική εικόνα. Τα δεινά που έφερε η Κατοχή στον ελληνικό λαό συνοψίζονται σ' ένα ασχολίαστο παράθεμα με θέμα την άνοδο των τιμών του ψωμιού στο διάστημα μεταξύ Απριλίου 1941-Σεπτεμβρίου 1944.

Η πρώτη ιδέα που σχηματίζουμε από τη σχέση εικόνας/παρεχόμενων πληροφοριών είναι ότι τα αντικείμενα της τέχνης που εικονογραφούν τα βιβλία της Ιστορίας απλά διακοσμούν τις σελίδες. Κανένα γνωστικό παιχνίδι, κανένα ερέθισμα για αναζήτηση, τίποτα που να αφήνει περιθώριο για δημιουργική σκέψη. Όλα είναι δοσμένα με σαφήνεια και «ενήλικη» εγκυρότητα, είναι στεγνές θέσεις που δεν επιδέχονται αμφιβολίας, ενώ δεν υπάρχει αυτό το κάτι που να δείχνει πώς σκέφτονταν και δρούσαν τα υποκείμενα τα οποία έφτιαξαν και χρησιμοποίησαν τα έργα που υπάρχουν στις σελίδες.

Τι γίνεται λοιπόν όταν οι μαθητές επισκέπτονται τα μουσεία για να γνωρίσουν από κοντά όσα δείχνουν εικόνες των βιβλίων τους;

Τις περισσότερες φορές το μουσείο και τα περιεχόμενά του λειτουργούν αυτόνομα και έξω από τα σχολικά βιβλία, τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Στη μεγάλη πλειονότητά τους οι μαθητές, ακολουθώντας έναν ξεναγό που δίνει μια μικρή διάλεξη για το κάθε αντικείμενο με πληροφορίες λίγο πιο πλούσιες απ' αυτές που έχουν διαβάσει στις λεζάντες του βιβλίου τους, όπως για παράδειγμα εποχή, τεχνοτροπία, υλικά, χρήση, κ.λπ., «βλέπουν» στις προθήκες διάφορα αντικείμενα. Η μόνη σύνδεση που γίνεται από τους μαθητές, εκφράζεται με λόγια όπως «Αυτό είναι στο βιβλίο μας!». Σ' αυτό το σημείο πρέπει να σταματήσεις και να εξηγήσεις γιατί το αντικείμενο Χ υπάρχει στο βιβλίο του έλληνα μαθητή, όπως επίσης γιατί η εικόνα του συγκεκριμένου αντικειμένου μπορεί να υπάρχει και στα σχολικά βιβλία άλλων χωρών επειδή το έκθεμα είναι απολύτως μοναδικό. Αλλά και πάλι αυτό δεν είναι αρκετό, γιατί πρέπει να βρεις τρόπους ώστε τα παιδιά να καταλάβουν τι είναι εκείνο που το κάνει μοναδικό και το φέρνει στο μουσείο. Η συζήτηση αυτή θα έπρεπε να γίνεται στην τάξη, σ' ένα μάθημα επεξεργασίας της συγκεκριμένης εικόνας.

Ας μιλήσουμε, όμως, και για τους τυχερούς μαθητές, ως επί το πλείστον μαθητές του Δημοτικού, που ενδέχεται να παρακολουθήσουν ένα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνουν τα ίδια τα μουσεία. Ειδικοί μουσειοπαιδαγωγοί δουλεύουν με τα παιδιά αξιοποιώντας κάθε πιθανή παιδαγωγική στρατηγική για να ζωντανέψουν τα εκθέματα. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων είναι ένας θεσμός που λειτουργεί αποδοτικά πάνω από 20 χρόνια. Στόχος τους δεν είναι μόνο να φέρουν τον νεανικό πληθυσμό κοντά στα μουσεία, αλλά να βοηθήσουν ώστε να γίνει κατανοητό ότι τα αντικείμενα μιλούν και λένε πολλά κι ενδιαφέροντα για την εποχή τους! Μαθαίνουν λοιπόν στα παιδιά ότι, μέσω της παρατήρησης, της έρευνας και των συνειρμών που δημιουργούνται μπροστά σ' ένα μουσειακό αντικείμενο, μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα για τους ανθρώπους και τη ζωή τότε και σήμερα. Ως παραδείγματα αναφέρουμε τα παιδικά αντικείμενα, όπως το γιογιό και το θήλαστρο, που υπάρχουν στο μουσείο της Αρχαίας Αγοράς, τους μπρούτζινους μυκηναϊκούς καθρέφτες του Αρχαιολογικού Μουσείου ή τα ανδρικά ξυράφια, αντικείμενα που έχουν τη δύναμη να ξαφνιάσουν, να προκαλέσουν το ενδιαφέρον και να συνδέσουν τις εποχές μεταξύ τους (εικ. 9-12).

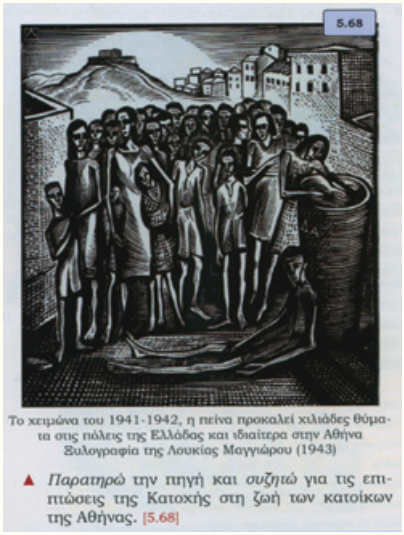

Το χειμώνα του 1941-1942, η πείνα προκαλεί χιλιάδες θύματα στις πόλεις της Ελλάδας και ιδιαίτερα στην Αθήνα
Ξυλογραφία της Λουκίας Μαγγιώρου (1943)

▲ *Παρατηρώ* την πηγή και *συζητώ* για τις επιπτώσεις της Κατοχής στη ζωή των κατοίκων της Αθήνας. [5.68]

08

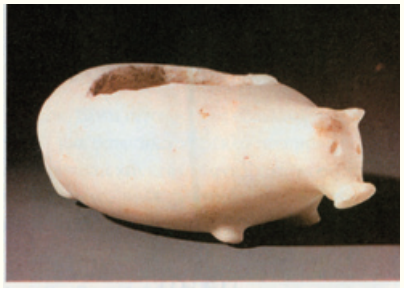

2. Αγγείο με μορφή ζώου.

09

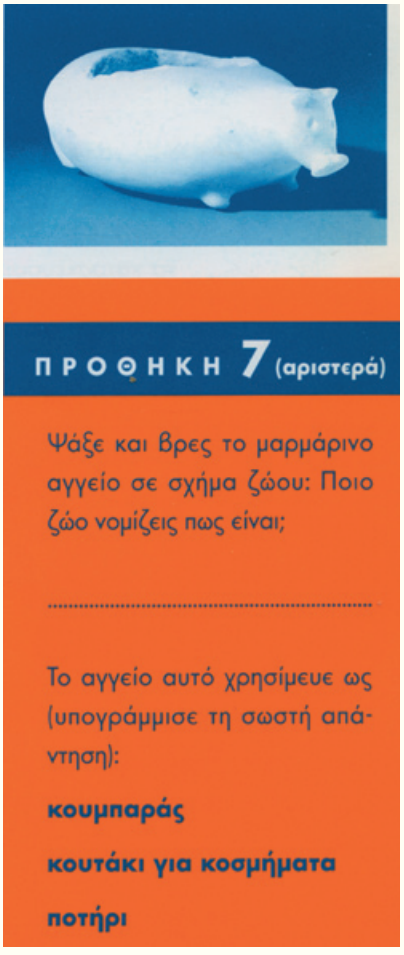

10

08 Από το βιβλίο Ιστορίας για την ΣΤ΄ Δημοτικού της ομάδας Ρεπούση *Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια* (σ. 112). Οι οδηγίες επεξεργασίας θέτουν ερωτήματα και καλούν εκπαιδευτικό και μαθητές να αποκρυπτογραφήσουν την «πηγή».

09 Από το βιβλίο Ιστορίας της Γ΄ Δημοτικού (σ. 111).

10 Η πρόταση επεξεργασίας για το ίδιο αντικείμενο και θέμα στο Μ. Πλατή, *Οι φίλοι μου τα ειδώλια*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Εκπαιδευτικά προγράμματα (σ. 7).

11 Από το βιβλίο Ιστορίας της Δ΄ Δημοτικού (σ. 20).

12 Η πρόταση επεξεργασίας για το ίδιο αντικείμενο και θέμα στο Μ. Γαλάνη-Κρίκου, *Πάμε στο Αιγαίο...*; Εκπαιδευτικό πρόγραμμα, «Το Αιγαίο των νομισμάτων», ΥΠΠΟ/ΤΑΠΑ, 2001 (σ. 4).

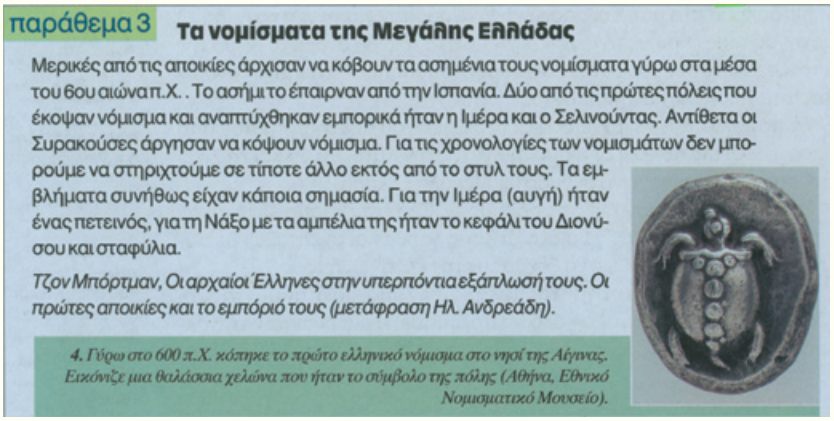
παράθεμα 3

Τα νομίσματα της Μεγάλης Ελλάδας

Μερικές από τις αποικίες άρχισαν να κόβουν τα ασημένια τους νομίσματα γύρω στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. . Το ασήμι το έπαιρναν από την Ισπανία. Δύο από τις πρώτες πόλεις που έκοψαν νόμισμα και αναπτύχθηκαν εμπορικά ήταν η Ιμέρα και ο Σελινούντας. Αντίθετα οι Συρακούσες άργησαν να κόψουν νόμισμα. Για τις χρονολογίες των νομισμάτων δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε τίποτε άλλο εκτός από το στυλ τους. Τα εμβλήματα συνήθως είχαν κάποια σημασία. Για την Ιμέρα (αυγή) ήταν ένας πετεινός, για τη Νάξο με τα αμπέλια της ήταν το κεφάλι του Διονύσου και σταφύλια.

Τζον Μπόρτμαν, Οι αρχαίοι Έλληνες στην υπερπόντια εξάπλωσή τους. Οι πρώτες αποικίες και το εμπόριό τους (μετάφραση Ηλ. Ανδρεάδη).

4. Γύρω στο 600 π.Χ. κόπηκε το πρώτο ελληνικό νόμισμα στο νησί της Αίγινας. Εικόνιζε μια θαλάσσια χελώνα που ήταν το σύμβολο της πόλης (Αθήνα, Εθνικό Νομισματικό Μουσείο).

11

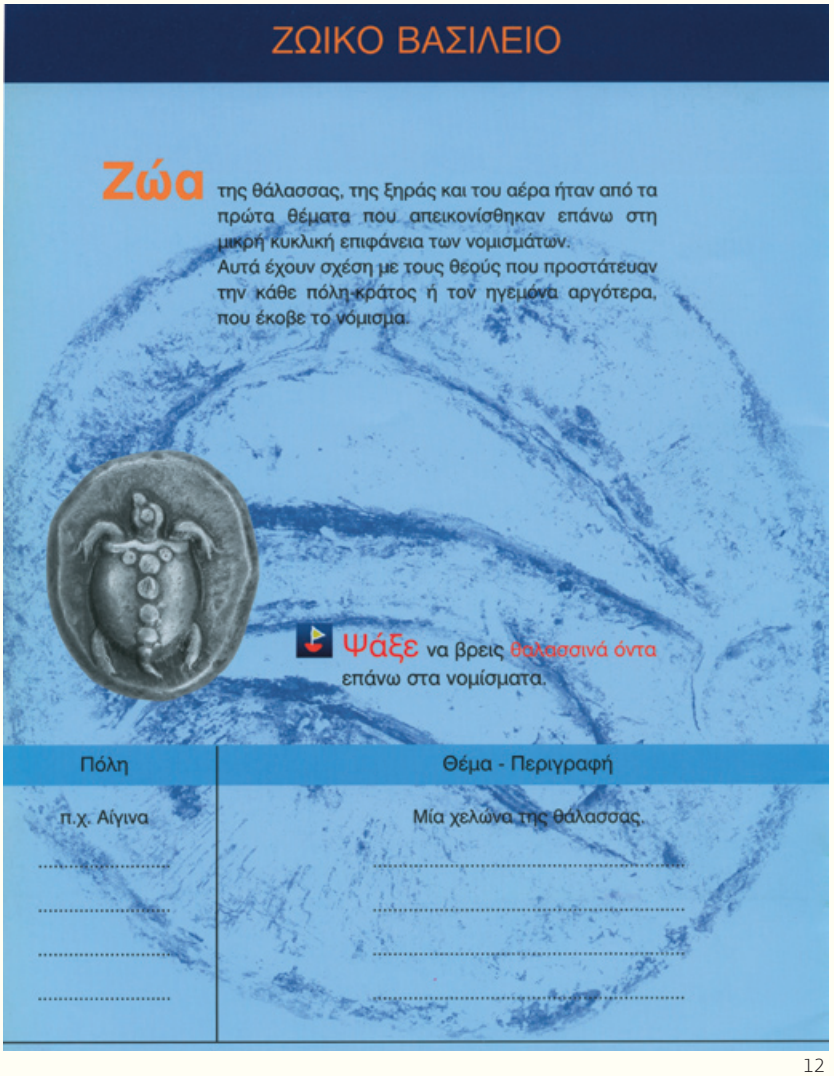

12

Από τους εκπαιδευτικούς, ένας αριθμός επιμορφώνεται από μουσειοπαιδαγωγούς (συστηματικά από το Βυζαντινό Μουσείο και το Μουσείο Μπενάκη). Σύμφωνα με τους επιμορφωτές, οι εκπαιδευτικοί είναι οι καταλληλότεροι να αναλάβουν την εκπαιδευτική επίσκεψη –και όχι ξενάγηση/περιήγηση/βόλτα– με τους μαθητές στο χώρο, αφού τους γνωρίζουν καλά και ξέρουν τι και πώς το έχουν διδάξει, ενώ παράλληλα, έχουν μάθει πώς να προσεγγίσουν δημιουργικά τα μουσειακά αντικείμενα και άρα να συνδέουν τα εκθέματα με τις εικόνες των βιβλίων Ιστορίας.

Δυστυχώς, η συνάντηση σχολικών βιβλίων Ιστορίας του Δημοτικού και μουσειακών εκθεμάτων είναι σχεδόν αδύνατη και η συνάντηση των παιδιών με την Ιστορία, εντός κι εκτός τάξης, δύσκολη. Το δείξαμε αναλύοντας από τη μια πλευρά την έλλειψη παιδαγωγικής αντίληψης που διέπει τα βιβλία και από την άλλη την ελλιπή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Παραλείψαμε εν γνώσει μας τον παράγοντα «μουσείο», δηλαδή τις αδυναμίες πολλών μουσείων ως προς τον τρόπο έκθεσης και κυρίως τον υπομνηματισμό των εκθεμάτων, που επίσης δεν βοηθούν όχι μόνο το σχολικό αλλά και το ευρύτερο κοινό.